



Varēja būt bet nebija

■ MAIJA KREKLE

Vēl pirms ERNESTĪNE PĒTERSONE satika Jāni Poruku, viņa pazina kādu citu latviešu rakstnieku. Viņi bija labi draugi, kurus vienoja kaisle uz teātra spēlēšanu, jautriem jokiem un labu literatūru. Par mīlētājiem viņi nekļuva. Cerības bija, bet... Kas vairs pateiks, cik tur taisnības, cik fantāziju, cik gaišu ilgu pēc harmonijas cilvēku attiecībās. Ernestīne Poruka atstāja atmiņas, tām laikam ir pat trīs varianti. RŪDOLFS BLAUMANIS neko daudz par savu "alošanos" Pētersones jaunkundzes sakarā nav bildis. Bet Ernestīnes vēstījums ir daiļš un skumjš. Uz brīdi ļausimies viņas atmiņām par laiku, kad debess bija zilāka, zāle zaļāka un abi latviešu rakstnieki, kas viņu bildināja, bija vēl dzīvi un gandrīz veseli.

Tas ir stāsts par to, kas varēja būt, bet nebija. Stāsts par diviem cilvēkiem, kuri reiz satikās, lai atkal šķirtos, un neviens vairs nepateiks, kā būtu bijis labāk. Vai tad, ja viņi paliktu kopā, Blaumanis nodzīvotu garu un laimīgu dzīvi pārtikušā namā, bērnu pulciņa ielenkts, vai tik un tā aizietu no dzīves spēka gados, ļaunas slimības pieveikts? Vai Ernestīne Pētersone būtu laipni uzņemta Blaumaņa dzimtā? Varbūt viņai nebūtu jācieš vīra ģimenes nepatika kā Poruka radu neaizvēstība un vēlāk, atraisnē gados, pat naida un nežēlīgi pārmetumi? Un kas notiktu ar Jāni Poruku? Jautājumu daudz – un visi muļķīgi, jo notika tas, kam bija jānotiek, notika tas, kas mums jau zināms. Bezgala daudzās variācijās atkārtojas viena un tā pati tēma cilvēces vēsturē – ar katru

gad' no jauna, kā senā dziesmā teikts. Divi jauni cilvēki satiekas, pēc tam izšķiras, katram sava dzīve veidojas, un tikai reizi pa reizei uzpeld doma – varbūt, ka kļūdījies, varbūt, ka tas, ko reiz pamestu kā nevajadzīgu lietu, būtu bijis manas dvēseles dubultnieks. Tad jau gan parasti ir par vēlu – dzīve nodzīvota. Gudri kļūstam tad, kad tā gudriba mums neko vairs nevar palīdzēt. Atliek tikai skumjas pārdomas. Droši vien arī vientuļā Poruka kundze, sirmā vecumā par jaunām dienām domājot, smagi nopūtās, Blaumaņa attēlu uzlūkojot... Meita Karmena dzīvo Grieķijā, kur ir viņas vīra Spirosa Valavanida dzimtene, tur aug arī mazdēls Janis. Ernestīnei ir tikai atmiņas.

Viss notiek 19. gadsimta pēdējos gados Cēsīs. Te dzīvo jauna, bagāta, mātes aprūpēta un pucēta jauna sieviete,

kura, jau aizviņpavasār pārkāpusi divdesmitajam dzīves gadam, nemaz nebēdā par to, ka nav vēl tikusi zem aubes – dejas un teātra spēlēšana, satikšanās ar daudzām jaunietēm un flirtēšana tāpat ir gana aizraujošas lietas. Māte Ernai neko nežēlo, uz katru balli šuj jaunu kleitu, laikam jau savā mātes nojautu nekļūdīgumā saprotot, ka šīs meitas dzīve būs vissmagākā, tāpēc lutina to, kamēr vien var.

Pētersonu mātei ir vēl trīs meitas un dēls, divas jau izprecētas, viena no tām – Hermīne – pat šķirusies...

Toties vecākā māsa Matilde ir Cēsu draudzes skolas pārzināja Jāņa Voldemāra Bērzonu kundze, un šajā skolā par palīgskolotāju strādā Arvids Blaumanis, slavenā rakstnieka jaunākais brālis. Ernestīne bieži viesojas Bērzonu mājā, viņai patik parunāties ar jauno skolotā-

ju, jo abi interesējas gan par literatūru, gan teātri. Jaunie ļaudis diezgan daudz laika pavada kopā.

Protams, viņi savās sarunās piemin arī Arvida vecāko brāli – rakstnieku. Ernai ļoti gribas ar rakstnieku iepazīties, lai būtu ar ko palielīties draudzeņu pulkā... "Kāpēc brālis jūs nekad neapciemo?" koķeti jautā blondā šķelme, pārmetot garās bizes pār plecu. "Ielūdziet taču viņu!" mierīgi atbild palīgskolotājs. Ernai tas nav divreiz jāsaka. Māsa tieši būs dzimšanas diena, tai par godu ir paredzēts uzvest mazus teātra gabaliņus, kur nu vēl labāks iemesls sūtīt ielūgumu! Un, kā jau pie intelligentiem latviešiem parasts, meiča sūta rakstniekam vēstuli vācu valodā, tajā bez ielūguma ir arī aicinājums tuvāk iepazīties ar cilvēkiem, kas katru dienu ir kopā ar viņa jaunāko brāli. Viņa parakstās:



ein Bauernmaedchen. Tieši paraksts Blaumanim ļoti paticis...

Viņš norādītajā dienā – 1897. gada 14. oktobrī – ir klāt, un abi uzreiz jūtas kā veci paziņas – rakstnieks kopā ar Ernu kārtu dekorācijas vakara izrādei, palīdz aktieriem frizēties un smiņķēties. Arī pats viņš cītīgi pošas svinībām – te meklē diegu, te pletizeri...

Priekos un jautrībā tiek pavadītas pāris dienas Bērzonu namā, tad Blaumanis dodas atpakaļ uz mājām. Bet pēc pusotra mēneša viņš ir atkal klāt – un kopā ar viņu ir Blaumaņa labs draugs Emilis Melngailis, kurš stāsta, ka pavada Blaumani svarīgā uzdevumā – sievas meklēšanā. Tā kā sabiedrībai joki patik, tiek nolemts viņam precināt bagātu, bet drusku flegmatisku un neapķērīgu saimniekmeitu – Ernas draudzeni.

Balle un jautrošanās notiek Ernas mātes mājās "Lāčos". Melngailis spēlē, un Blaumanis deklamē: viss – gan deklamēšana, gan dziedāšana – kā jau smalkā sabiedrībā – pa vāciskam vien... Rakstnieks ieklausās meiteņu sarunās, dzird pāris rupju vārdu (tie ir šādi: "Mazais varde, kur tu lien!") no iecerētās brūtes puses – un visas simpātijas vējā! Toties Ernestīnes Pētersones piemiņas albumā viņš ieraksta Gētes slaveno teicienu par mūžīgi sievišķo, kas augšup mūs ceļ, protams, oriģinālā. Zobgalīgais Melngailis gan ieteicis, lai raksta patiesīgāk – ne jau ceļ, bet ved briesmās: "Ist unser Gefahr."

Viesošanās kļūst biežāka, kopā ar Blaumani vienmēr ir jautri un omulīgi. Daudz laika rakstnieks pavada Cēsīs un arī "Lāčos", mātes mājās, kur Blaumanis ātri vien rod kopīgu valodu ar

saimnieci, interesēdamies par visu, kas saimniecībā notiek, laipni izrunādamies par to, kas darāms un kas iecerēts, kādi zirgi, kādas govīs...

Mātei rakstnieks, kas taču ir viens prātīgs vīrs un arī saimnieks, ļoti patik.

Labprāt Ernestīni un Blaumani uzņem arī pie vienas un otras māsas, pie tuviem un tāliem radiem. Teātra lietās Blaumanis daudz apspriežas ar Ernas māsu Hermīni Danci, viņš režisē Cēsu pašdarbnieku izrādes. Ernestīnei rodas doma, ka varbūt rakstnieks grib kļūt par viņas svaini, jo Hermīne nu ir brīva sieviete.

Ernas sirdi un prātā Blaumanis iemājo vien kā labs draugs, ar kuru kopā vienmēr ir jautri un labi. Viņa joki un asprātības liek jaunkundzei izmest frāzi, ka diez cik lāga dzejnieks viņš tāpēc nevarot būt, jo dzejniekam jābūt arī drusku sērigam un nopietnam. Par atbildi Pētersones jaunkun-

dze saņem miļu acu skatu un nopūtu. Rakstnieka joki dažreiz ir krietni labi, piemēram, kad kāda kundze viņam ieteic precēt bagātu jaunavu, kura gan neesot visai glīta, Blaumanis rāda uz sevi un saka: "Bet padomājiet taču drusciņ par nabaga bērniem!" Par savu izskatu viņam ilūziju nav.

Gandrīz visa 1898. gada vasara Blaumanim paiet pie Gaujas kopā ar Pētersoniem un Bērzoniem. Tā ir skaista un jautra vasara.

Kad Blaumanis dzīvo pansionā pie Hermīnes Dances, Ernestīne arī tur apmetas. Jokus dzīdama, viņa uzsien priekšautiņu un tēlo Blaumaņa kalponīti, kas pienes un aiznes visādas lietas. Bet Rūdolfs savukārt ir galants kungs. Viņam patik ziedi, uzposts ēdamgalds, viņš neskojopas ar uzslavām, ja kas ļoti iepriecina sirdi.

Rakstniekam patik visa darbīgā, garīgi rosīgā ģimene, viņš arī Pētersoniem ļoti patik. Ernestīne varētu būt viņa iecerētās ģimenes ligzdas – literārā salona – krietnā un inteligentā mājamatē. Tikai viena pati Ernestīne domā, ka Blaumaņa sirdi mīt Hermīne, ka māsas dēļ dzejnieka dvēseli māc nemiers. Citiem jau laikam viss ir skaidrs.

Kādā vasaras vakarā Lāčos Blaumanis ar izjūtu tēlo, kā mīlestību atklāj skolnieks, kā students, kā lauku puisis... Ernestīne pēkšņi jautā, kā viņš pats to darītu. Viņas abas rokas guļ uz galdā, Blaumanis tās saņem un saka: "Es prasišu vienkārši, jā vai nē." Rakstnieks ir tik bāls, ka Erna nobīstas un aizbēg, viņai, dumiķītei, vēl ilgi jādomā, vai tas bija liels aktiera talants vai kas neizsakāmi cits. Drīz arī viņai ataut skaidrība.

Kad dienas jau sāk skriet uz rudens pusi, Blaumanis ar Dances kundzi ierodas Lāčos. Rakstnieks ir lūdzis Hermīni izpalīdzēt kādā svarīgā lietā. Blaumanis gatavojas bīdināt Ernestīni, Hermīne varētu aizlikt par viņu kādu labu vārdu. Dances kundze ar prieku apņemas to izdarīt.

Nespēdams ticēt negaidītajam atteikumam, Blaumanis seko Ernestīnei visās istabās, kur vien viņa mēģina glābties un aizbēgt, lai nebūtu jādod atbilde uz noteikto jautājumu – jā vai nē. Beidzot no viņas lūpām izlaužas skaļš "nē!"

Bet Erna ir pavisam apjukusi, ne mirkli viņa nav domājusi precēties, kur nu vēl ar Rūdolfu, kas viņas prātā jau salaulāts ar māsu Hermīni. Viņa cenšas izvairīties no satikšanās ar Blaumani, bet viņš neatlaidīgi gaida atbildi. Nespēdams ticēt negaidītajam atteikumam, viņš seko Ernestinei visās istabās, kur vien viņa mēģina glābties un aizbēgt, lai nebūtu jādod atbilde uz noteikto jautājumu – jā vai nē. Beidzot no viņas lūpām izlaužas skaļš "nē!". Blaumanis paliek pie galda sakņupis stāvam. Pēc brīža viņš klusi vācu valodā vaicā: "Vai tā ir jūsu nopietnība?" Ernai viņa ir bezgala žēl, bet neko citu viņa nevar pateikt šajā brīdī, tikai māj ar galvu un pazūd aiz durvīm – ārā, laukā, brīvībā...

Vēlāk viņa pavada savu bēdīgo precinieku. Katrs iet savā ceļa pusē, abi klusē, jautrais vasaras stāsts ir beidzies. Lai atjaunotu agrākās prieka pilnās attiecības, Erna nolemj vāciski pajokot: "Kura

es esmu pēc skaita, vai simtu pirmā?" Bet Rūdolfs uz viņu paskatās tik latviski sāpīgi, tik izmisīgi, ka jaunkundze apklust, viņas sirds sažņaudzas līdzjūtībā. Atvadoties viņi sniedz viens otram roku, Blaumanis ilgi tur Ernas plaukstu savējā, vēl kaut ko gaida. Nesagaida. Tikai lietus sāk smidzināt.

Pēc trīsdesmit gadiem Ernestīne Poruka, noslēdzot atmiņu stāstu par Blaumani, raksta par kādu nejaušu tikšanos: "Vājš rokas spiediens, un mēs ejam katrs savam liktenim pretī, viņš – šausmīgai nāvei, un es ne mazāk šausmīgai dzīvei pretī." Skaisti, bet ne visai precīzi. Vājais rokas spiediens, dzeltenā āda, iekritušie vaigi, slīmīgais vārgums – tāds varēja nabaga Blaumanis izskatīties pirms nāves, bet ne dažus mēnešus pēc Ernas Pēterones atraidījuma. Līdz galam un nāvei vēl gari astoņi gadi...

Bet lai nu meitenei tiek tas prieks, ka dzejnieks tik ļoti cietis viņas dēļ. Ernestī-

**Vai tad, ja viņi
paliktu kopā,
Blaumanis
nodzīvotu garu
un laimīgu mūzu
pārtikušā namā,
bērnu pulciņa
ielenkts, vai tik un
tā aizietu no dzīves
spēka gados, ļaunas
slimības pieveikts?**

ni pašu sagaida cits latviešu rakstnieks – Jānis Poruks. Blaumanis viņai daudz stāstījis par savu draugu, gribēdams parādīt meitenei, ka arī citi dzejnieki cilvēki vien ir.

Poruks, piemēram, ir švīts un bezgala pavisams, lai arī ļoti talantīgs. Viņš ir liel-

kais no latviešu dzejniekiem, bet viņam trūkst enerģijas, lai paceltos visā iespējamā spožumā. Blaumanis jau pēc savas dabas nevar neauzdzināt bohēmā iegrimumo talantu, bet Porukam viņa tēvišķās rūpes krīt uz nerviem. Tomēr uz Ernestīnes Pēterones un Jāņa Poruka laulībā abi brāļi Blaumaņi tiek aicināti.

Nekādu laimi Ernestīnei laulība ar reiz dievināto dzejnieku nenesis. Tikai izmisumu, nesapratni, Poruka ģimenes naidu un sliktu slavu Poruka pielūdzēju vidū. Vai dzejnieks bija slims, vai pasaule ap viņu tāda bija – tur domas starp Pēteronu un Poruku ģimenēm dalās krasi. Tikai latviešu rakstnieki nez kāpēc palīdzēja tieši SLIMAJAM Jānim Porukam, sarīkodami viņa dzeju vakaru. Par šā pasākuma izglābšanu no pilnīgas izgāšanās jāpateicas spožajam Rūdolfa Blaumaņa uzņēmējam. Viņš lieliski deklamē Poruka dzeju... Izjusti un pārliecinoši. **MV**